

Profesní etika v praxi sociální práce

Peter Brnula

Osnova predmetu

1. Současné etické diskursy v sociální práci
2. Moc v procesu pomáhání
3. Odpovědnost pomáhajícího
4. Hranice ve vztahu sociálního pracovníka a klienta
5. Legitimita intervence
6. Reflexivita v praxi sociální práce
7. Etická dilemata v sociální práci

Literatúra:

- BANKS. *Ethics and Values in Social Work, New York, Palgrave, 2001.* a: a, a.
- BRNULA, P. *Etika v sociálnej práci.* Bratislava : Iris, 2011;
- JANKOVSKÝ. J. *Etika pro pomáhající profese,* Triton, Praha, 2003;
- GUGGENBÜHL-CRAIG. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích,* Portál, Praha, 2007;

Úvod

- ✓ Max Kašparů a brat Šavol: Fontána ...;
- ✓ výskum hodnôt na Slovensku:

sociálna spravodlivosť	3,64	dôležitosť medziľudských vzťahov	4,16
dôstojnosť človeka	3,53	kľúčové hodnoty sociálnej práce v SR	3,78

Mátel, A. – Romanová, M. – Senáriková, Z. – Brnula, P., 2017 Výskum hodnôt

Úvod

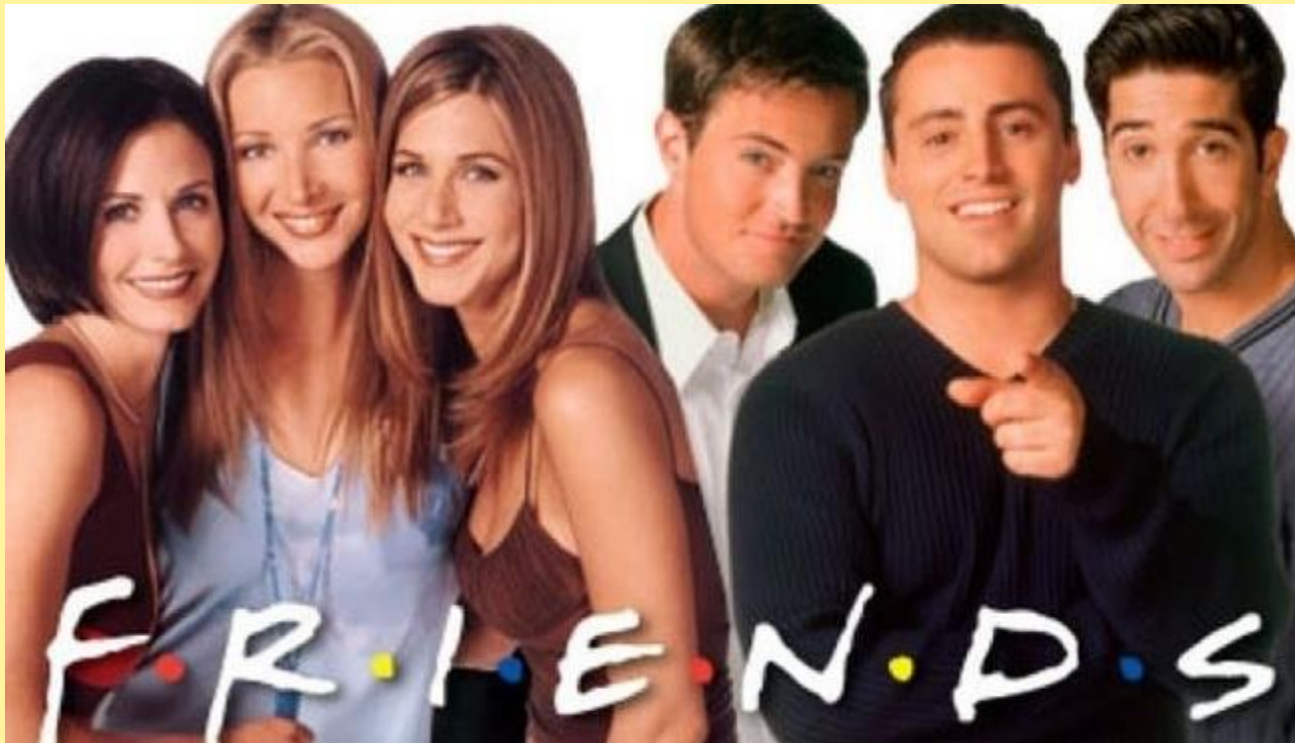

foto zdroj: <http://www.najserialy.sk/serial/p-atele>

Spracované podľa: Jana Semesh: **Prečo sú dnešní dvadsiatnici zhrození, keď pozerajú starý seriál Priatelia?**
Dostupné: <https://dennikn.sk/1017270/dvadsiatnici-pozeraju-serial-priatelia-a-su-zhrozeni-lebo-ross-je-homofob-a-rachel-randi-s-podriadenym/>

Úvod

- to, pri čom sa generácia súčasných štyridsiatnikov lámala od smiechu, niektorí z dvadsiatnikov nepovažujú ani trochu za vtipné;
- ako ukazujú ich posty na sociálnych sieťach, myslia si, že hlavní hrdinovia a hrdinky sú homofóbni, sexistickí, majú predsudky a príliš často sa vysmieávajú z telesných nedostatkov iných;
- reagovali starší publicisti, mnohí v obrane Priateľov a ich humoru mládeži pripomenuli, že v roku 1994 bolo bežné, hoci dnes sa mnohí za to hanbia, zosmiešňovať homosexuálov, urážať tučnotu a že keď si Rachel začala so svojím mladším asistentom v práci, nebrali to autori scenára ako sexuálne obťažovanie, ale skôr ako paródiu na to, čo sa obvykle dialo v opačnom garde;

Úvod

- to, čo Priatelia vyvolali v dnešnej generácii cieľovej skupiny, nie je ojedinelá záležitosť;
- na Západe sa veľa hovorí o tom, že mladí ľudia sú príliš precitlivení, že neznesú podpichovanie, kritiku a za všetko sa urážajú;
- mladí majú problém s istým typom humoru a všetko si príliš berú;
- pravdou však je, že ich vychovávali rodičia a učitelia z predchádzajúcich „drsnejších“ generácií;

Úvod do témy etiky v sociálnej práci

- rozvoj sociálnej práce – starostlivosť o ľudí v situáciách ich núdze (chudobní; vdovy; siroty, ľudia s postihnutím a pod.);
- sociálna práca sa zrodila z charitatívnej činnosti cirkevných organizácií, spolkov a cechov (Chadima, 2012);
- sociálna práca ako misia v mestách (Pierson, 2011);
- počiatky sociálnej práce – paternalizmus – paternalistická hodnotová orientácia;

Úvod do témy etiky v sociálnej práci

- sociálna práca – profesia založená na hodnotách (IFSW, 2000; Banks, 2006; Levická, J. 2009; Mátel, 2011; Palovičová, 2011);
- „definovanie cieľa, predmetu ako aj samotný výkon sociálnej práce sú úzko previazané s hodnotami“ (Palovičová, 2011, s. 122);
- nemyslí len etické hodnoty (dobro; blaho; autonómnosť a pod.), ale dokonca aj s hodnoty politické (solidarita; rovnosť; spravodlivosť a pod.);
- posun v hodnotách a hodnotovej orientácii v sociálnej práci v priebehu jej viac ako sto ročnej existencie;

Úvod do témy etiky v sociálnej práci

Historický vývoj a meniaci sa dôraz na hodnoty v sociálnej práci zostavil *Frederic Reamer* (2006).

Identifikoval 6 hodnotových smerov v sociálnej práci z historického pohľadu:

- 1. PATERNALISTICKÁ ORIENTÁCIA**
- 2. ORIENTÁCIA NA SOCIÁLNU SPRAVODLIVOSŤ**
- 3. NÁBOŽENSKÁ ORIENTÁCIA**
- 4. KLINICKÁ ORIENTÁCIA**
- 5. DEFENZÍVNA ORIENTÁCIA**
- 6. MORÁLNE NEUTRÁLNA ORIENTÁCIA
(AMORALISTICKÁ ORIENTÁCIA)**

Úvod do témy etiky v sociálnej práci

Pre naše zemepisné šírky historický vývoj hodnôt v sociálnej práci v zhrnula Mirka Nečasová (2001):

- do roku 1948 sa sociálna práca rozvíjala v oblasti hodnôt podobne ako v západných krajinách (totožne s Reamerovými smermi);
- po roku 1948 do roku 1989 získal štát monopol na realizáciu sociálnej práce v jej skrytej (do 60. rokov) a „trochu“ zverejnenej podobe – sociálna práca sa zredukovala viac či menej na sociálnu podporu (vyplácanie dávok), čo prinieslo jasnú morálne neutrálnu hodnotovú orientáciu voči klientovi;

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

- vnímanie etiky ako profesijnej etiky;
- vyjadrená vo formálnych kódexoch, ale tiež v napĺňaní hodnôt profesie;
- základom etických kódexov však je, že sa spájajú s každým jednotlivcom pracujúcim v rámci etiky profesie, avšak sú vyjadrením skupinových hodnôt (Remišová, 1998);
- stabilita a trvanlivosť samotných etických kódexov závisí od toho, ako sú tieto späté s reálnymi problémami a nakoľko sú živé (Remišová, 1998);

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

- etický kódex však chápeme ako aj tzv. „medzipriestor“ medzi základnými regulačnými mechanizmami spoločnosti (ľudstva), a to práva a morálky;
- Kusin – Majzlan et al. (2012) píšú o hlavných určeníach fenoménov morálky a práva:

Morálka (etické normy a hodnoty):

- nemá inštitucionálne a mocensko-právne zázemie;
- morálka má univerzálny rozmer a
- morálne normy nepodliehajú častým zmenám.

Právo má:

- inštitucionálne zázemie a dokonca je produktom oficiálnej (politickej) moci;
- právne normy sa vzťahujú na konkrétne oblasti ľudskej činnosti, nie sú teda univerzálne;
- ich platnosť je determinovaná len spoločenskou potrebou.
- črtou právnych noriem je ich nutnosť rešpektovania všetkými (až poslušnosťou voči nim) bez výnimky.

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

- etický kódex profesie je spojením morálky a práva, pričom ho vnímame ako regulátor;
- samotné porušenie etického kódexu nie je z vyššie uvedeného porušením práva, ale skôr morálky;

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

Rovnako Frederic Reamer (1998; slovensky aj in Levická, 2013) identifikoval štyri obdobia vo vývoji profesijnej etiky sociálnej práce a to:

1. obdobie morálnosti/morálky;
2. obdobie hodnôt;
3. obdobie budovania etickej teórie zameranej na hľadanie riešení;
4. obdobie etických noriem a manažmentu rizika.

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

1. obdobie morálnosti/morálky – posilniť morálku neprispôsobivých a chrániť ich ľudskú dôstojnosť;
2. obdobie hodnôt – od morálky k štrukturálnym problémom spoločnosti – premyslieť, definovať axiologické základy a princípy služieb soc. práce;
3. obdobie budovania etickej teórie zameranej na hľadanie riešení – pozornosť venovaná povahe morálnych dilem v praxi a tvorbe etických rozhodnutí;
4. obdobie etických noriem a manažmentu rizika – do sociálnej práce sa vnáša trhový a manažérsky prístup; tlak ekonomizácie a konzumerizmu; klient = zákazník; neoliberálny koncept;

(podľa: Palovičová, 2013)

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

Myslíme si, že pristupovať k profesijnej etike v sociálnej práci ako k etickému kódexu (súboru pravidiel, noriem) je však už pre dnešnú dobu **zastarané**.

Rozlišujeme dva možné prístupy vo vnímaní profesijnej etiky:

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

1. **NORMATÍVNY PRÍSTUP** – konzervatívny – vnímanie etiky ako súboru pravidiel, zásad a mravov;
2. **PRÍSTUP SLOBODY A ZODPOVEDNOSTI** – liberálny – etika nie je len náuka o zvyklostiach, skôr snaha o pochopenie štruktúry dobra a zla v ľuďkom konaní a žití, akýsi pokus o kritickú hodnotovú orientáciu (vplyv Koháka, 2010)

(Brnula, 2013)

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

Tento náš súčasný prístup k profesijnej etike je z časti zhodný aj s vnímaním Sarah Banks (2012), ktorá hovorí, že v sociálnej práci máme niekoľko prístupov k etike. A to:

1. na princípoch založená etika (kantovská etika; utilitárna etika);
2. na vzťahovej báze postavená etika (etika cnosti; etika starostlivosti; etika komunity – spoločenstva);
3. naratívna a na prípadoch (case based) postavená etika (naratívna etika; kazuistiky).

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

alebo podľa Palovičovej 2013:

- 1. normatívna etika** – aplikácia morálnych pojmov a morálnych noriem na rozhodovanie o tom, čo je morálne správne alebo nesprávne, dobré alebo zlé v profesionálnej praxi. Zároveň aj aplikácia morálnych pojmov a noriem na morálne problémy a dilemy;
- 2. metaetika** – logická analýza morálnych súdov a vzťahov medzi nimi ako aj logickou analýzou vzťahov medzi morálnymi a faktickými súdmi.

Súčasný stav etiky v sociálnej práci

- v súčasnosti by nám už nemalo ísť tak striktne o definovanie etického kódexu sociálnych pracovníkov/sociálnej práce;
- skôr o pochopenie štruktúry hodnôt sociálnej práce a ich „žiteľnosti“ v postmodernej spoločnosti;
- inak povedané, mali by sme úsilie smerovať k uchopeniu toho, či hodnoty sociálnej práce sú sociálnymi pracovníkmi/sociálnymi pracovníčkami vnímané, žité, alebo len prijaté ako súbor pravidiel;
- ak hodnoty nie sú internalizované, len prijaté hrozí nielen ich neprijatie, ale zároveň aj odsúdenie resp. zanedbanie;

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

Téza Lipovetskeho (2011) o rozdelení etiky na tri obdobia:

- 1. Náboženská etika** (do r. 1700) – teocentrické stanovisko v etike – Boh ako alfa a omega morálky/etiky, teda podriadenosť morálky voči náboženstvu, povinnostiam a Bohu;
- 2. Moderná etika (povinnosťná)** (1700 – 1950) – emancipácia od náboženského ducha od doby osvietenectva, avšak stále orientovaná na povinnosť k laickým hodnotám sekularizovaným od náboženských – akési náboženstvo laickej povinnosti;

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

3. Etika tretieho typu – (od r. 1950)

- nová logika procesu sekularizácie etiky; rozpustenie povinností;
- odmieta ideál odriekania, podporuje okamžité priania, egoistické vášne, súkromné a hmotné šťastie;
- pod jej vplyvom spoločnosť zlikvidovala hodnotu obetovania sa, hodnotu záväzkov vzťahovať sa k niečomu inému ako k sebe samému;
- ide o minimálnu etiku, ktorá nepozná povinnosť ani sankcie;

hovoríme o:

postmoralitnej spoločnosti a rozvoj individualizmu

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

POSTMORALITNÁ SPOLOČNOSŤ – odmieta rétoriku prísnej a úplnej povinnosti, ktorá oslavuje individuálne práva na autonómiu, túžbu a šťastie. Ide o etiku spoločnosti, ktorá neprikazuje žiadne veľké obete;

INDIVIDUALIZMUS podľa Lipovetskeho (2008, s. 7) by sme mohli definovať ako „rozširovanie súkromného priestoru, rozrušovanie sociálnych identít, odklon od ideológií aj od politiky a tiež zrýchľovaním destabilizácie osobnosti“.

Individualizmus v Lipovetskeho ponímaní zasahuje do všetkých charakteristík súčasného života, vrátane personalizácie a socializácie

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

Paralela medzi Lipovetskeho postmoralitnou spoločnosťou a **bezuzdným individualizmom** (Fukuyama, 2005) – jediné pravidlo – porušovanie pravidiel a zároveň strata spoločenstva – spoločné hodnoty a normy sa rozpadávajú, čím je pocit spolupatričnosti k spoločenstvu menší;

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

Lipovetskeho (2011) etika tretieho typu a jej vplyv na pomoc:

- vzťah k chudobným a núdzným je opieraný súčasnou etikou len o formálnu povinnosť;
- charitatívne a humanitné aktivity (aktivity sociálnej pomoci) môžu vzbudzovať záujem avšak nie taký, aký je venovaný uctievaniu ega a konzumu;
- znovuobjavenie charity a pomoci prostredníctvom „rezonovania na srdcia ľudí“ (rockeri „obetujú“ decibely pre núdznych; filmové hviezdy berú pútnickú palicu do ruky a zasadzujú sa o dobrú vec, v televíziách sa množia programy orientované na pomoc núdzným; Lipovetsky, 2011, s. 173);
- imperatív altruistickej pomoci je pozbavený morálneho záväzku ako aj jeho postavenia v hierarchii hodnôt – v ideál pomoci blížnemu súčasná spoločnosť neverí;

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

- éra „moralitných podnikateľov“ – televízie/médiá/hviezdy;
- súčasné techniky pomoci: predajné single rockerov; charitatívne koncerty; charitatívne zbierky v médiách; publikácie; televízna dobročinnosť = humanizmus spojený so showbiznisom;
- „dobročinnosť sa stala jednou najväčších a najmediálnejších programov súčasnosti opierajúcich sa však o logiku zisku: zisku obdržaných čiastok, tzv. Olympiáda dobročinnosti alebo „Maratón srdca“;
- problémom je, že publikum nie je uchvátené morálkou ako takou, ale gestom srdca, súťažou o hodnotnejší dar núdznemu v priamom prenose;
- paradox: v spoločnosti etiky tretieho typu sme citlivejší na bolesť a utrpenie sprostredkovanú cez televíznu obrazovku ako na bezprostredne vedľa nás pôsobiacu bolesť resp. utrpenie;

Rozvrat hodnôt v „postmoralitnej spoločnosti“

„nový typ individualizmu nevyhladzuje súcit a túžbu pomôcť svojim blížnym, ale snúbi sa s hľadaním vlastného JA“

(Lipovetsky, 2011, s. 195)

Výskum – užívanie Etiky 3 typu

Vybrané inštitúcie v Bratislave:

- 9 zariadení pre seniorov v Bratislave;
- 14 neziskových organizácií pracujúcich s deťmi v Bratislave;

1. fáza výskumu – „výskum od stola“

- analýza informácií o etike 3. typu na internetových stránkach vybraných organizácií;
- hľadali sme tri základné charakteristiky :
  - všeobecné príbehy o ľuďoch (klienti);
  - príbehy o ľuďoch (klientoch);
  - „užitie celebrit“.

Výsledky 1. fázy „výskumu od stola“

- z 9 zariadení pre seniorov v Bratislave neužíva etiku 3. typu žiadna organizácia;
- zo 14 neziskových organizácií pracujúcich s deťmi v Bratislave – 7 organizácií užíva uvedenú etiku 3. typu;

2. fáza výskumu – pološtruktúrovaný rozhovor

Na základe výsledkov 1. fázy „výskumu od stolu“ sme pokračovali s pološtruktúrovanými rozhovormi so štatutárnymi zástupcami 7 organizácií, ktoré používali etika 3. typu.

Na základe realizovaných rozhovorov by sme mohli konštatovať, že existujú tri kategórie organizácií, ktoré využívajú etiku 3. typu:

- organizácie, ktoré užívajú etiku 3. typu vedome;
- organizácie, ktoré odmietajú etiku 3. typu vedome;
- organizácie, ktoré používajú etiku 3. typu, ale nehľadajú výhody/používajú ju nevedome

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Mirka Nečasová (2001) tvrdí, že sociálni pracovníci sa musia často rozhodovať o tom, ako majú konať v istých sporných situáciách.

Hovorí o tzv. morálnom rozhodovaní.

Morálne rozhodovanie je charakteristické:

- ✓ že sa týka kvality života ľudí (dobrého žitia);
- ✓ obsahuje akciu (jednanie);
- ✓ malo by byť univerzálne v zmysle obdobného postupu pri práci s klientmi, ktorí sa ocitli v obdobnej situácii;
- ✓ malo by byť oprávnené vzhľadom k všeobecným morálnym princípom.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Mirka Nečasová (tamtiež) ďalej tvrdí, že väčšina rozhodnutí v sociálnej práci zahŕňa komplex etických, technických, právnych, ale aj ideologických bodov, ktoré sú vzájomne prepojené.

Etické princípy alebo hodnoty, ktorými sa samotný sociálny pracovník riadi, budú vždy ovplyvňovať spôsob, akým bude sociálny pracovník interpretovať zákony a nariadenia, s ktorými pracuje.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Ďalej hovorí, že technická otázka jedného sociálneho pracovníka môže byť etickou otázkou pre druhého sociálneho pracovníka a témou pre ďalšieho.

Záleží na osobnosti toho, ktorého pracovníka, ako vníma situáciu, nakoľko je skúsený v morálnom rozhodovaní a akú má vlastnú hierarchiu hodnôt.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Radoslav Goldmann a Martina Cichá (2004) tvrdia, že je obtiažne vymedziť etiku sociálnej práce pre veľkú zložitosť vzťahov sociálneho pracovníka a klienta.

Konštatujú, že do tohto vzťahu sa premieta veľa premenných veličín, pretože sociálny pracovník v tomto vzťahu vystupuje v troch akoby roliach:

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

- ✓ ako predstaviteľ štátu, zástupca majoritnej spoločnosti – ktorý sa musí riadiť presne stanovenými predpismi a vo vzťahu ku klientovi predstavuje „normalitu“;
- ✓ ako obhajca práv klientov (rola advokáta);
- ✓ ako arbiter z hľadiska občianskych práv klienta.

Z uvedených troch rolí vyplývajú mnohé povinnosti, ktoré ovplyvňujú a usmerňujú jednanie sociálneho pracovníka.

Tým, že sa tieto role u sociálneho pracovníka prelínajú, to žiada od neho mimoriadne nároky z hľadiska etiky.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Rozpor z hľadiska etiky pri práci s klientmi je medzi pomocou a kontrolou.

Na jednej strane v sociálnej práci máme pomáhať a druhej musíme kontrolovať.

(napr. práca s nezamestnanými, práca v rámci osvojenia si dieťaťa a pod.)

Ivan Úlehla (2007, s. 20) uvádza „čokoľvek, čo pracovník v rámci svojej profesie urobí, patrí do jednej alebo druhej kategórie: buď klientovi pomáha, alebo ho kontroluje. Obe patria do „technickej“ vybavenosti pracovníka, obe sú potrebné a majú svoje miesto, oboje sú profesionálnymi spôsobmi práce a oboje sa vyskytujú v priebehu rozhovoru s klientom“.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Zhrnuto možno konštatovať:

- ✓ etika je ako spojovník medzi jednotlivými oblasťami sociálnej práce;
- ✓ diskusie okolo “afér” jednotlivých sociálnych pracovníkov/pracovníčok, ktorí/ktoré zlyhali v morálnej oblasti;
- ✓ diskusie vedené v rámci etiky v sociálnej práci pomáhajú jednotlivým sociálnym pracovníkom/pracovníčkam orientovať sa v prípadoch, kedy musia urobiť rozhodnutie, ktoré spadá do oblasti morálnych dilem a problémov;

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

- ✓ etika a jej štúdium pre sociálnu prácu ako profesiu buduje schopnosť kritickej analýzy profesijných situácií, ktoré majú vzťah k dobru alebo újme všetkých zúčastnených, predovšetkým však klientov a rešpektujú ich slobodu a autonómiu;
- ✓ zároveň by však mala napomáhať v budovaní zdravého sebavedomia sociálneho pracovníka/sociálnej pracovníčky jeho/jej vedomiu zodpovednosti voči klientom, voči objednávateľovi služieb sociálnej práce ako aj voči samému/samej sebe.

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Etika pre sociálnu prácu sa nepriamo stáva všeobecnou disciplínou, ktorá vyžaduje schopnosť:

1. odstupu od konkrétnej a dôsledne vyhodnocovanej pracovnej situácie s ohľadom na hranice,
2. abstraktného uvažovania k vytvoreniu scenára alebo hypotézy eticky prijateľného riešenia profesijnej situácie,
3. analýzy predpokladaného scenára alebo už uskutočneného riešenia z pohľadu všetkých eticky významných vplyvov na hodnotu daného riešenia a jeho dopad na zúčastnených

Opodstatnenosť etiky v sociálnej práci

Zmyslom etiky v sociálnej práci je predovšetkým sociálnemu pracovníkovi/sociálnej pracovníčke umožniť, aby príslušné princípy a hodnoty rozoznal/a dokázal/a s nimi pracovať v príslušnom kontexte.

Etiku v sociálnej práci môžeme chápať ako:

1. študijno-teoretickú disciplínu uschopňujúcu sociálneho pracovníka/sociálnu pracovníčku kriticky posudzovať dilemy a problémy vo svojej praxi, alebo ako
2. súbor noriem, hodnôt a postupov prijateľných v praxi sociálnej práce, ktoré by sa mal/a sociálny pracovník/sociálna pracovníčka naučiť

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Moc podľa Viery Bačovej (2009) tradične chápeme ako monolitickú, kompaktnú, hierarchickú a jednosmernú – smeruje zhora nadol.

Podľa nej je jasne viditeľná – možno určiť **nositeľov, vlastníkov a iné činitele moci**, tiež **aj zdroje** odkiaľ moc pochádza.

Moc stelesnená v zákonoch a práve ako takom je vyjadrená písomne; je negatívna a represívna, obsahuje zákazy a tabu.

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Viera Bačová (2009) uvádza aj klasickú definíciu **Maxa Webera**, ktorý chápe moc ako schopnosť alebo možnosť nositeľa moci presadiť svoju vôľu v sociálnom vzťahu aj napriek odporu druhej strany.

Toto vymedzenie moci Maxa Webera sa stalo základom súčasných chápaní moci v sociológii;

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Max Weber vo svojom diele *Politika ako povolanie* (česky 1998) definuje moc v rámci politiky.

Túto definíciu moci by sme mohli vzťahnuť aj k výkonu sociálnej práce sociálnym pracovníkom, najmä však v jej byrokratickej podobe, i keď bola formulovaná Weberom pre politikov.

Môžeme teda hovoriť o tom, že sociálny pracovník „môže usilovať o moc buď ako o prostriedok v službe iným (ideálnym alebo egoistickým) cieľom alebo o moc „pre ňu samotnú“, aby prežíval pocit prestíže, ktorú moc dáva“ (s. 247).

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Definovanie moci posunul **Michel Foucault**, ktorý priniesol nový prístup.

Pomenováva modernú disciplinujúcu moc, ktorú vníma ako sieť vzťahov;

Na rozdiel od právnej moci, ktorá ľudí obmedzuje a rozhoduje o tom, čo je neakceptovateľné (čiže jej úlohou je prevencia a trestanie), disciplinárna moc trestá a odmeňuje.

Rozhoduje o tom, čo je primerané, vhodné, akceptovateľné. Disciplinárna moc používa zvnútornenú sebakontrolu a sebadisciplinovanie samotných osôb (podľa Bačová, V. 2009, s. 218-219).

Bližšie vid':

Foucault, M. Dozerať a trestať. Zrod väzenia. Bratislava, Kalligram, 2000 a

Foucault, M. Moc, subjekt a sexualita. Bratislava, Kalligram,

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Dánsky teológ a filozof **Knud E. Løgstrup**
(in: Henriksen a Vetlesen, 2000) hovorí:

„Naša vzájomná závislosť znamená, že sme
objektmi moci a tiež že sami moc
vykonávame“ (s.85);

Utváranie života jedinca je vždy tiež
plodom mocenských štruktúr okolo
neho;

Autorita a moc; moc v pomáhaní

Podľa Géringovej (2011) moc vo vzťahu patrí v niektorých pomáhajúcich profesiách viac, v niektorých menej;

Rozlišuje moc **reálnu** t.j. inštitucionálne pridelenú moc a tiež **pocitovanú**;

Polaritu k moci podľa Géringovej (2011) tvorí **bezmoc**, ktorá je spojená so strachom zo straty kontroly a vlastného postavenia pomáhajúceho;

Autorita a moc; moc v pomáhaní

AUTORITA A MOC

- ✓ **PRIRODZENÁ AUTORITA**
- ✓ **NEFORMÁLNA AUTORITA** – jedinec požíva vážnosť medzi ostatnými vďaka svojim mimoriadnym osobnostným dispozíciám;
- ✓ **FORMÁLNA AUTORITA** – vyplýva z jeho spoločenského postavenia, resp. úradu, ktorý zastáva;

Autorita a moc; moc v pomáhaní

AUTORITA TEXTOV

Tú predstavujú podľa **Jiřího Jankovského** (2003) predovšetkým posvätné (kanonické) spisy. V niektorých náboženstvách majú posvätné texty autoritu Božieho slova a sú teda zdrojom platných noriem. Je veľmi dôležitý ich výklad resp. interpretácia.

Z náboženského hľadiska je pre veriaceho prirodzene najvyššou autoritou Boh.

Autorita a moc; moc v pomáhaní

NORMOTVORNÁ AUTORITA

tradícia – jej význam spočíva v tom, že nie je náhodná, ale osvedčila sa po celé storočia.

Tradície dávajú človeku pocit istoty a bezpečia (veci sa dejú tak, ako sa diať majú a sú zmysluplné)

Autorita a moc; moc v pomáhaní

MORÁLKA

je súbor uznávaných mravných noriem
vyplývajúcich z určitého chápania
mravných hodnôt, z ich povahy a
hierarchie;

??? AUTORITA ???

Autorita a moc; moc v pomáhaní

AUTORITA PRÁVA

o autorite práva možno hovoriť vtedy,
keď sú normy zakotvené a
rešpektované v sociálnom kontexte
(morálka v spoločnosti)

Autorita a moc; moc v pomáhaní

AUTORITA VEDY

objavy, ktoré učinila, ale tiež ich metodológia, práca s faktami, vytváranie paradigiem, ktorými sa riadi všetka činnosť, resp. prax príslušných vied. Autorita určitej vedy je daná jej faktickými výsledkami, ale tiež autoritou príslušného odborníka, ktorý ju reprezentuje

Zodpovednosť ako téma

SLOBODA ČLOVEKA

Podľa Jiřího Jankovského (2003) morálne jednať môže len slobodný človek. Slobodu chápe ako:

- ✓ možnosť sa rozhodovať na základe znalosti veci,
- ✓ ako stav ducha, poprípade ako poznanú nutnosť,
- ✓ ako nezávislosť na druhých.

Sloboda je už zo svojej podstaty spätá s
možnosťou voľby.

Zodpovednosť ako téma

Branislav Malík (2008) hovorí, že o slobode sa často uvažuje v spojení s vôľou človeka – ako o slobodnej vôli;

Podľa **Johana Gottfrieda Herdera** (in: Malík, 2008) polemizoval s tvrdením Immanuela Kanta, že človek je zviera a preto potrebuje pána. Podľa neho naopak človek, ktorý potrebuje pána je zviera;

Neschopnosť konať autonómne je podľa neho dôkazom toho, že sa človek stále nevymanil z animálneho stavu. Slobodu tak podáva ako najbyťostnejšiu určenosť človeka. Kde začína sloboda, končí príroda a naopak.

Zodpovednosť ako téma

Karl Jaspers (in: Malík, 2008) tvrdí, že človek je bytosť schopná sebou samou slobodne disponovať. Život človeka neprebíha len ako prírodné dianie. Sloboda dáva človeku moc použiť svoj život ako materiál.

Soren Kierkegaard (in: Malík, 2008) postrehol, že úzkosť prameniaca z vystavenosti ľudských bytostí faktu konečnosti, nás núti voliť, t.j. byť slobodnými.

Jean-Paul Sartre (tamtiež) tvrdí, že sme k slobode odsúdení.

Teodor Münz upozorňuje, že za určitou hranicou to už nie je sloboda, ktorou disponuje človek, ale sloboda, ktorá disponuje človekom.

Zodpovednosť ako téma

Nakoniec **Branislav Malík** (2008) tému slobody uzatvára myšlienkou, že jedným z prostredí, v konfrontácii s ktorým sa osvedčuje naša sloboda, je i spoločnosť.

Miera našej voľnosti voči jej dnešnej podobe však nemusí korešpondovať s mierou našej slobody.

Ak je udelená a nie vybojovaná a riskovaná, stráca svoj pátos a ľudský význam.

Zodpovednosť ako téma

Jan Olav Henriksen a Arne Johan Vetlesen (2000) na margo slobody poznamenávajú, že sloboda jedinca je zapletená do vzorca určitej kultúry.

To znamená, že tieto pojmy sú naplnené takými interpretáciami, akými ich obdarila kultúra v rôznych historických epochách, pričom tieto interpretácie nie sú rozhodne hodnotovo neutrálne.

Zodpovednosť ako téma

V súvislosti so slobodou sa nám objavuje aj pojem autonómnosti človeka.

Jan Olav Henriksen a **Arne Johan Vetlesen** (2000) chápu autonómiu človeka ako všetkému ostatnému nadradenú hodnotu.

Autonómii môžeme rozumieť ako ju zdôrazňoval Immanuel Kant, že človek je bytosť obdarená sebazákonodarstvom

Zodpovednosť ako téma

opakom autonómnosti je
heteronómia, teda vláda druhých;
rozumej tak, že človek je riadený
niečím iným, alebo niekým iným než
tým, čo vlastný rozum vytyčuje ako
správne.

Henriksen a Vetlesen, 2000.

Zodpovednosť ako téma

So slobodou sa úzko spája aj **zodpovednosť**.

Pričom zodpovednosť môžeme v etike vnímať ako kľúčový pojem.

Jan Olav Henriksen a **Arne Johan Vetlesen** (2000) hovoria, že zodpovednosť je hlavným fenoménom medziľudského súžitia.

Tvrdia, že schopnosť zodpovednosti je rôzna v rôznych životných štádiách.

Dieťa je príjemcom resp. adresátom zodpovednosti. Dospelá osoba je plno rozvinutý subjekt a je nositeľom zodpovednosti.

Rovnako tvrdia, že zodpovednosť sme si dobrovoľne nezvolili, nemôžeme ju ani vlastnou voľbou zamietnuť.

Zodpovednosť ako téma

DOBRO A ZLO

sú základné etické kategórie;

vzťah dobra a zla je dávnym problémom:

- ✓ staré náboženstvá chápali dobro a zlo ako východzie princípy sveta, poprípade ako odveký protiklad dvoch princípov - zemských (zlo) a božských (dobro);
- ✓ stará India - prekonanie kozmického dualizmu, dobro a zlo bolo vnímané ako rozdelené, ale len preto, lebo sme rozdelení aj my ľudia v sebe.

Zodpovednosť ako téma

- ✓ **Gnosticizmus** - nábožensko - filozofický smer, ktorý hľadal odpoveď na pôvod sveta, dobra a zla za pomoci vyššieho poznania;
- ✓ **Manicheizmus** - ovplyvnený gnosticizmom, základom je striktný dualizmus medzi dobrom a zlom, svetlom a tmou, duchom a hmotou
- ✓ **sv. Augustín** - odmietal dualizmus dobra a zla. Zlo je podľa neho len nedostatkom dobra a je spôsobené chybnou zacielenou vôľou človeka. Podobne je aj tma len neprítomnosťou svetla.

“Miluj a potom rob čokoľvek”

Zodpovednosť ako téma

✓ **Aristoteles** - dobro je práve to, čomu nič nechýba a naopak zlé je všetko, čo má akýkoľvek nedostatok.

Všetko o čo sa človek snaží je dobrom, lebo to napomáha jeho blahu a naopak všetko, čo blahu odporuje je zlo.

Blaho súvisí s ľudskými potrebami a práve blaženosť je cieľom ľudského života

Zodpovednosť ako téma

OTÁZKA VINY

so základnými etickými kategóriami, dobrom a zlom sa následne spája u ľudí aj otázka viny.

Problematiku viny rozpracoval Karl Jaspers (2009) vo svojom diele: *Otázka viny. Príspevok k nemeckej otázke*, kde rozlíšil štyri „viny“.

Zodpovednosť ako téma

Štyri „viny“ podľa Karla Jaspersa (2009):

1. **Kriminálna vina** – zločiny spočívajú v objektívne poukázateľných činoch;
2. **Politická vina** – spočíva v činoch štátnikov a v príslušnosti k určitému štátu. Politická vina prichádza dôsledkami činov, ktorých moci (štátu) je jedinec podriadený a ktorého poriadok umožňuje život človeka;
3. **Morálna vina** – činy, ktorých sa dopúšťa človek ako určitý jedinec. Pri definovaní tejto viny, nikdy neplatí „rozkaz je rozkaz“, pretože morálnym zločinom sa stáva čin aj keď je vykonaný na rozkaz;
4. **Metafyzická vina** – každý je spoluzodpovedný za všetko bezprávie a všetku nespravodlivosť na svete, zvlášť však za tie zločiny, ku ktorým prichádza v prítomnosti jedinca resp. s jeho vedomím.

Zodpovednosť ako téma

- Millgramov experiment:

<https://www.youtube.com/watch?v=xOYLCy5PVgM>

- Zimbardov výskum:

https://www.ted.com/talks/philip_zimbardo_on_the_psychology_of_evil/transcript?language=sk

- efekt prizeraúcich sa ...

Hranice vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta

- bez vzťahového rámca, v ktorom sa klient cíti bezpečne a prijímaný sa pomáhanie stáva len „výkonom zverených právomocí“ (Kopřiva, 2006, s. 15);
- vzťah ku klientovi v pomáhajúcich profesiách a teda aj v sociálnej práci tvorí podstatnú zložku samotného povolania;
- označenie samotného vzťahu sa v praxi poradenskej psychológie používa termín **raport** (Fabian, D. – Hlavenka, V. a kol. in Koščo, J., 1987)

Hranice vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta

- hranice vo vzťahu existujú a **musia** existovať;
- sociálny pracovník aj klient si zachovávajú svoju autonómiu;
- hranice existujú na to, aby chránili oboch zúčastnených;
- ide o vzťah profesionálny;
- môže byť negatívne ovplyvnený problémami s hranicami ako sú:
  - nejasnosť hraníc;
  - križovanie sa hraníc;
  - a prekračovanie hraníc.

Hranice vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta

- **nejasnosť hraníc** – nejednoznačné hranice s klientom a nejasnosť v profesionálnej roly sociálneho pracovníka = Reamer – vzťahy na nejasných hraniciach môžu byť veľmi deštruktívne;
- **križovanie sa hraníc** – vytvára problém nielen pre zúčastnených, ale aj pre organizácie, ktorých sa to týka, duálny vzťah;
- a **prekračovanie hraníc** – sociálny pracovník má zachovávať hranice a dbať o ne, vysloviť sa proti neprimeraným požiadavkám a zneužívaniu vzťahu, prekračovaním hraníc porušuje jedna zo strán autonómiu druhej, duálny vzťah.

Hranice vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta

PORUCHY VZŤAHU:

- o **nadmerná pomoc** – *SP robí všetko pre klienta;*
- o **splývanie** – *problémy klienta začne SP považovať za svoje;*
- o **obetovanie sa pre klienta** – *SP poskytuje nadmernú starostlivosť akoby klient nebol schopný vlastnej autonómie;*
- o **nepriepustnosť hraníc** – *SP nadmerne chráni seba, prejavuje sa odstupom a odmeranosťou od K.;*
- o **duálne vzťahy** – intímne vzťahy;
  - osobné benefity;
  - emocionálne potreby a potreba závislosti;
  - altruistické gestá;
  - nepredvídané situácie;

Legitimita intervencie

- legitimita – mandát na poskytovanie intervencie;
- základom pre sociálneho pracovníka na začiatku spolupráce overiť vlastnú legitimitu intervencie – (ÚOP);
- ÚOP: intervencia je vtedy legitímna, keď má klient nenaplnené potreby a obráti sa na sociálneho pracovníka so žiadosťou o pomoc pri dosiahnutí naplnenia (Navrátil, 2009, s. 141);

Legitimita intervencie

Zasahovanie do životného procesu klienta a pomáhať v životných zmenách:

- keď príde klient sám a žiada o pomoc;
- keď je klient objavený v rámci depistáže;
- keď je na klienta upozornený sociálny pracovník (rodinou, susedmi, organizáciami) prípadne je klient distribuovaný;

(Novotná, 1981)

Legitimita intervencie

Intervencia nie je v súlade s etikou a nepovažujeme ju za legitímnu:

- keď je realizovaná proti vôli klienta;
- keď sú sami spokojní;
- keď nikomu neublíži (klient) ani sám sebe;
- keď nepožaduje od spoločnosti nič;
- keď neohrozuje spoločnosť;

(Novotná, 1981)

Legitimita intervencie

„v sociálnej práci je treba stále mať na pamäti, že žiadna spoločnosť nemôže plne zaistiť všetky sociálne potreby obyvateľov. Obvykle tí, ktorí sú najpotrebnejší, sú najmenej schopní uchádzať sa sami o pomoc v rámci sociálnej práce“

(Novotná, 1981, s. 15)

Reflexivita v praxi sociálnej práce

- ide o akúsi spätnú väzbu, využívanú sociálnym pracovníkom k prehĺbeniu kvality svojej práce s klientmi;
- „užitočná cesta kontroly predpokladov a okolností s ktorými sociálny pracovník operuje v rámci svojej práce s klientmi“
- ide o participatívny prístup práci s klientom, kde klient je rovnocenný partner sociálneho pracovníka;

(Navrátil, 2010)

Reflexivita v praxi sociálnej práce

- cieľom nie je odhaľovanie objektívnej pravdy, ale skôr otváranie priestoru pre zohľadnenie rôznych právd, s ktorými a v ktorých všetci zúčastnení žijú;
- reflexívne – označenie pre rôzne stránky nového komplexnejšieho a senzitívnejšieho prístupu k praxi sociálnej práce;

(Navrátil, 2010)

Reflexivita v praxi sociálnej práce

Schönove (in Navrátil, 2010) koncepty reflexie:

- reflexia po jednaní (reflection on action) – jednorázová aktivita, po stretnutí s klientom alebo po praktickej aktivite (prečo jednal, ako jednal, čo sa stalo v procese a zvažuje budúcu stratégiu)

a

- reflexia pri jednaní (reflection in action) – vytvorenie súboru preverených, objektívnych znalostí, ktoré možno štandardne využívať v obdobných situáciách a prípadoch.

Koncept priebežného sledovania prežitkov, pocitov a konceptov ako aj teórie. Akýsi tvorčí proces umožňujúci získať situačný pohľad.

Reflexivita v praxi sociálnej práce

D'Cruzová *et al.* (2007, in Navrátil, 2010) analyzovala súčasnú anglosaskú literatúru a identifikovala tri odlišné poňatia reflexivity:

1. Viaže sa na teóriu neskorej modernej spoločnosti – individualizovaní aktéri utvárajú svoje životné projekty v rizikových podmienkach nestabilného sociálneho sveta. Ide o schopnosť človeka utvárať tieto projekty a žiť ich. SP sa usiluje o podporu klienta v jeho životnom rozhodovaní.
2. kritické hodnotenie a využívanie profesných znalostí. Centrom je problém moci a kľúčový kontext vzniku a utvárania poznatkov. SP zvažuje, či a ako poznatky a spôsoby sú utvárané, či konzervujú určité spoločenské vzťahy aj s ich mocenským usporiadaním.
3. Je citlivý na faktory, ktoré ovplyvňujú tvorbu vedenia. Špecifikom je vzťah medzi myslením a emóciami. SP prejavuje záujem o svoje emočné reakcie a ich okolnosti, prípadne dôsledky.

Reflexivita v praxi sociální práce

„...dá se tak říci, že reflexivita do sociální práce vnáší nejistotu a legitimizuje tápání.

Ve svých krajních polohách koncept reflexivity otevírá bezbřehý relativismus, který by mohl paralyzovat aktivní jednání sociálního pracovníka.

Lze ocenit, že reflexivita otevírá skeptický pohled na proces poznávání a samozřejmě i na důsledky, které pak poznávací procesy vnáší do praxe sociálních pracovníků.

Reflexivita se ovšem v případech, které vyžadují rychlé jednání, může proměnit v zátěž, která sociálního pracovníka může zneschopňovat v jeho rychlé a účinné intervenci.

Reflexivita jako přístup, který volá po citlivosti vůči rozmanitým faktorům podmiňujícím a ovlivňujícím poznávací procesy, na jedné straně legitimizuje a možná prohlubuje nejistotu v sociální práci, na straně druhé je opozicí vůči byrokratickým a technokratickým tendencím...”

(Navrátil, 2010, s. 41)

Etické dilemy v sociálnej práci

- podľa Nečasovej (2001) možno vo všeobecnosti definovať hodnoty ako všetko, čo považujeme za významné a dôležité;
- hodnoty vychádzajú z morálky človeka;
- normatívne štandardy, ktoré majú vplyv na rozhodnutie človeka pre jednu z možných alternatív správania sa resp. konania;
- hodnoty určujú povahu samotnej sociálnej práce, povahu vzťahu medzi sociálnym pracovníkom a všetkými ďalšími zúčastnenými v procese pomáhania (kolegovia, spoločnosť a pod.) a zároveň sú dôležité pri riešení etických dilem (Nečasová, 2001);

Etické dilemy v sociálnej práci

- „hodnoty zvyky, názory, štandardy správania a princípy považované za žiaduce skupinou ľudí (napr. sociálnymi pracovníkmi) kultúrou alebo jednotlivcom“ (Mátel, 2010, s. 86);
- hodnoty považuje za kľúčové pri riešení etických problémov a dilem;
- Matoušek (2003, s. 77) definuje hodnoty v sociálnej práci ako „zdroje a súčasne ciele sociálnej práce na najvšeobecnejšej úrovni“;

Etické dilemy v sociálnej práci

Medzi proklamované hodnoty v sociálnej práci

Matoušek (2003, s. 77) zaraďuje:

- ✓ jedinečnosť každej ľudskej bytosti;
- ✓ nárok na slobodu;
- ✓ na spravodlivosť;
- ✓ povinnosť zodpovednosti voči spoločnosti, ktorá je spojená s nárokom na spoločenskú solidaritu“;

Etické dilemy v sociálnej práci

Za konkrétne hodnoty v sociálnej práci (už aplikované z všeobecnej na praktickú rovinu) môžeme považovať podľa Řezníčka (1997, s. 29-32)

- „rešpektovanie slobodného rozhodovania sa klientov;
- rešpektovanie dôvernosti;
- profesionálne zásady;
- zachovanie sféry pôsobnosti sociálnej práce;
- zodpovednosť voči klientom;
- zodpovednosť voči zamestnávateľovi, obci alebo komunite a profesii“;

Etické dilemy v sociálnej práci

- k stanoveným hodnotám ešte pridávame hodnotu prosociálnosti resp. lásky k blížnemu (z kresťanského ponímania);
- slová Igora Kišša (2006), ktorý síce hovorí o zdravotníckych pracovníkoch (lekároch a zdravotných sestrách):

Etické dilemy v sociálnej práci

Poskytovanie služieb sociálnej práce (sociálnych služieb) nemožno oddeliť od lásky.

Možno sú iné povolania, ktoré natoľko lásku k blížnemu nevyžadujú. Dajú sa robiť aj so sebeckých motívov a čisto zištne. Ale tam, kde by sociálny pracovník vykonával svoju službu bez lásky ku svojmu klientovi, čisto zo zištných dôvodov, to by bola veľmi biedna sociálna starostlivosť.

(Kišš, I., 2006, s. 176)

Etické dilemy v sociálnej práci

- motivácia pre výber pomáhajúcej profesie, ako práce, ktorú chce človek vykonávať je „poslanie“ (Henriksen a Vetlesen, 2000);
- „poslanie“ ako také má v súčasnosti istý nádych archaizmu, pretože si automaticky vybavíme niekoho, kto sa chce stať kňazom alebo ísť do kláštora;
- Tento typ motivácie sa zhoduje tak trochu aj s tézou Igora Kišša – lásky k blížnemu alebo ako sme ju nazvali hodnotou prosociálnosti;
- ide v mnohých prípadoch sociálnych pracovníkov o jasne prosociálnu hodnotovú orientáciu;

Etické dilemy v sociálnej práci

Hodnoty vo vzťahu sociálneho pracovníka a klienta podľa F. Biesteka (1957):

1. **Individualizácia** – uznanie jedinečnosti klienta a rešpektovanie individuálneho prístupu ku každému klientovi.
2. **Vyjadrovanie pocitov** – uznanie klientovej potreby voľne vyjadrovať svoje pocity, vrátane negatívnych.
3. **Empatia** - vcítenie sa.
4. **Akceptácia** – vnímanie klienta takého akým je.
5. **Nehodnotiaci postoj** – Rogers – Bezpodmienečne pozitívne prijímanie
6. **Sebaurčenie** – rešpektovanie klientovho práva slobodne sa rozhodovať a vyberať si medzi možnosťami.
7. **Diskrétnosť.**

Etické dilemy v sociálnej práci

V roku 1976 publikovala **Z. T. Butrym** (in: Nečasová, M., 2003) tri hlavné predpoklady, na ktorých podľa nej sociálna práca stojí.

Jedná sa o nasledujúce:

- ✓ úcta (rešpekt) ku klientovi;
- ✓ presvedčenie o sociálnej povahe ľudí;
- ✓ viera v to, že každý človek je schopný zmeny, rastu a sebaaktualizácie.

Etické dilemy v sociálnej práci

V rovnakej dobe v USA **Gordon** (in: Nečasová, 2003) zhrnul hodnotové základy sociálnej práce:

1. Spoločnosť venuje svoj záujem najmä jednotlivcom;
2. Ľudia v spoločnosti sú na sebe závislí;
3. Rovnako sú za seba zodpovední;
4. Každý človek má podobné potreby a je jedinečný;
5. Spoločnosť umožňuje realizovať svoj potenciál každému človeku naplno, pričom je každý zodpovední voči spoločnosti;
6. Spoločnosť je povinná zaistiť, aby prekážky seberealizácie mohli byť prekonané resp. im predchádzať.

Etické dilemy v sociálnej práci

Podľa **Adely Mojžíšovej** (2005, s. 48) ďalší autori sa pokúsili reformulovať Biestekove princípy s ohľadom však na prácu so skupinou alebo komunitou.

Ako príklad uvádza princípy Picarda z roku 1979:

1. Každý klientský systém je jedinečný a zaslúži si pozornosť a úctu (**individualizácia**);
2. Klient má právo vyjadrovať svoje pocity (**účelné vyjadrovanie pocitov**);
3. Emočná angažovanosť sociálneho pracovníka pri riešení problému klienta musí byť primeraná (**kontrolovaná emočná angažovanosť**);
4. Klient má právo byť akceptovaný taký aký je (**akceptácia**);
5. Sociálny pracovník nemá právo posudzovať klienta (**nehodnotiaci postoj**);
6. Klient má právo rozhodovať o svojom živote v maximálnej možnej miere (**sebaurčenie**);
7. Informácie od klienta sú dôverné (**diskrétnosť**).

Etické dilemy v sociálnej práci

Henriksen a Vetlesen (2000) vo svojej práci rozlišujú medzi etickým a morálnym problémom:

- **etický problém** podľa autorov riešime vtedy, keď nepoznáme jasnú resp. dostatočnú odpoveď;
- **morálny problém** rieši náš vzťah k tomu, čo sme spoznali ako dobré alebo zlé. Morálny problém je viazaný ku každodennému životu, t. j. riešime ho (ich) každý deň. Morálny problém je teda ten, keď poznáme odpoveď na otázku čo je dobré a čo zlé, avšak nejednáme podľa toho.

Etické dilemy v sociálnej práci

Nečasová (2001) rozlišuje v práci sociálneho pracovníka etické problémy a etické dilemy:

- **ETICKÉ PROBLÉMY** – vznikajú v situácii, kedy je evidentné, ako by mal sociálny pracovník rozhodnúť, ale toto rozhodnutie sa mu osobne prieči;
- **ETICKÁ DILEMA** – vzniká vtedy, keď sociálny pracovník cíti, že stojí pred dvoma alebo viacerými rovnako nevhodnými možnosťami, ktoré predstavujú konflikt morálnych princípov.

Etické dilemy v sociálnej práci

- ✓ etický problém je taký konflikt, ktorý jednoznačne vyplýva zo situačného kontextu a kde je možné pomerne jednoznačne stanoviť jeho účastníkov;
- ✓ všetci zainteresovaní majú možnosť slobodnej voľby;
- ✓ výsledné rozhodnutie má jednoznačnú podobu „áno-nie“;

Etické dilemy v sociálnej práci

- ✓ etická dilema vychádza zo situácie, kde účastníci sú väčší počet subjektu a tak aj riešenie má dopad na viac ľudí. Konflikt je v tomto prípade hlbší a tomu odpovedá aj viacrozmerná podoba voľby, ktorá má podobu „buď-alebo“;
- ✓ dilemy nejde riešiť priamo, ale je nutné ich rozložiť na čiastkové etické problémy s vedomím všetkých alternatív;
- ✓ základná otázka pri etickom rozhodovaní je jednoznačná:
„akú efektívnu cestu zvoliť pri riešení etických problémov alebo dilemat?“

Etické dilemy v sociálnej práci

Etické rozhodovanie sa z pohľadu pomáhajúcich profesií:

- je proces nachádzania riešenia etických problémov a dilem;
  - v sociálnej práci je možné sa v tomto procese oprieť o viacero modelov etického rozhodovania:
    - model založený na princípe **pomôcť/neuškodiť**
    - **deontologický model** založený na hodnotách sociálnej práce;
    - **teleologický model** založený na celi sociálnej práce a jej možných dôsledkoch;
    - **hierarchický model** opiera sa o hierarchické usporiadanie hodnôt sociálnej práce;
    - **ETHIC model** založený na odporúčaných krokoch rozhodovania sa
    - **využitie praktického rozumu s opieraním sa o etický kódex**
- (Balogová, B. – Bosá, M., 2017)

Etické dilemy v sociálnej práci

Typ morálnej situácie	Popis kľúčového problému
Filozofické dilemy	oblasť teoretických diskurzov na témy nadosobné a globálne: napr. sociálna nespravodlivosť
Antisociálne dilemy – reakcie na priestupky	týkajú sa dilem vnútorných konfliktov pracovníka, keď si je vedomý porušovania noriem ostatnými: napr. kolega nesplnil oznamovaciu povinnosť a pod.
Antisociálne dilemy – reakcia na pokušenie	týkajú sa situácií, keď je pracovník postavený pred rozhodnutia, kde je možný veľký osobný profit na úkor klienta: napr. zneužívanie osobných právomocí
Sociálny nátlak na porušenie vlastných hodnôt alebo identity	zreteľný rozpor medzi osobnými hodnotami pracovníka a sociálnymi normami
Prosociálne dilemy – reakcia na protichodné požiadavky	pracovník je postavený medzi dva protichodné (rovnocenné) požiadavky, je v roli prostredníka, ktorý pomáha v naplňovaní antagonistických záujmov dvoch alebo viacerých strán
Prosociálne dilemy – reakcia na potreby ostatných	tu rieši pracovník mieru pomoci klientom tak, aby bola splnená ich aktivizačná a integračná rola pre klienta a zároveň nebola zneužitá

Etické dilemy v sociálnej práci

Reamer vymedzuje etické dilemy v sociálnej práci v priamej praxi a nepriamej praxi (in Mlčák, 2005):

1. v priamej praxi: (dôvera klientov a ich súkromie; sebaurčenie a paternalizmus; rozdelenie lojality; profesionálne hranice a konflikt záujmov; profesionálne a osobné hodnoty;)
2. v nepriamej praxi: (pridelenie obmedzených zdrojov; štátna/verejná a privátna zodpovednosť za zabezpečenie služieb; zhoda s právnymi normami a smernicami; výskum a hodnotenie; užívanie klamných prostriedkov; poskytovanie informácií o neetickom alebo chybnom správaní kolegov)

Etické dilemy v sociálnej práci

Navrátil (2001) vo vymedzuje nasledovné dilemy v sociálnej práci. Tieto ovplyvňujú aj etiku sociálnej práce:

- ✓ formalizácia a deformalizácia;
- ✓ profesionalizácia a deprofesionalizácia;
- ✓ pomoc a sociálna kontrola;
- ✓ normatívnosť a nenormatívnosť
- ✓ polyvalencia a špecializácia;
- ✓ sociálna práca ako veda a umenie;

Etické dilemy v sociálnej práci

Musil (2004) zase jednoznačne vymedzuje niektoré najčastejšie dilemy pri práci s klientom v sociálnej práci.

- ✓ pri stanovovaní cieľov práce s klientom: komplexnosť vs. zjednodušenosť cieľov;
- ✓ kvantita klientov verzus kvalita poskytovanej starostlivosti;
- ✓ neutrality pracovníka alebo preferovanie niektorého klienta (favoritizmus);
- ✓ jednostrannosť resp. symetria vo vzťahu s klientom (ide o konflikt jednostranného ovplyvňovania klienta zo strany sociálneho pracovníka a dialóg ovplyvňujúci symetrický vzťah medzi klientom a sociálnym pracovníkom);
- ✓ procedurálny alebo situačný prístup ;
- ✓ dilema materiálnej či nemateriálnej pomoci;
- ✓ zasiahnuť alebo nezasiahnuť a resp. kedy zasiahnuť.

Etické dilemy v sociálnej práci

Naproti tomu **Mirka Nečasová** (2001) uvádza tri hlavné oblasti, v ktorých sa objavujú etické problémy a dilemy.

Sú to:

1. oblasti týkajúce sa práv a kvality života jednotlivcov;
2. oblasti týkajúce sa všeobecného blaha;
3. oblasti týkajúce sa nerovnoprávnosti a štrukturálneho útlaku.

Vo veľkej väčšine prípadov podľa nej dochádza k problémom vo všetkých troch rovinách naraz.

Etické dilemy v sociálnej práci

Palovičová (2013) prináša najnovší koncept etických dilem v sociálnych službách:

1. Sociálne služby a ľudské práva;
2. Sociálne služby: vec verejného záujmu;
3. Autonómia verzus sociálna kontrola, problém paternalizmu;
4. Ľudská dôstojnosť a sociálne služby;
5. Medicínsky verzus sociálny model zdravotného postihnutia;

Etické dilemy v sociálnej práci

Podľa Mališkovej (2013) pre situáciu nesúcu znaky etickej dilemy neexistuje žiadna jednoduchá a možno povedať ani správna odpoveď ako ju vyriešiť.

V tejto súvislosti sa často zmieňuje rozdiel medzi defenzívnou a reflexívnou praxou, ktoré charakterizuje Sarah Banks.

Etické dilemy v sociálnej práci

- **defenzívna prax** - sociálny pracovník koná podľa predpisov a plní svoje povinnosti určené zamestnávateľom a zákonom. Nikto ho nemôže obviňovať, pokiaľ sa pridržal predpísaných pravidiel. Predpisy ho tak na jednej strane obmedzujú, na druhej strane chránia pred vlastnou zodpovednosťou. Sociálni pracovníci sa stávajú „technickými vykonávateľmi“ požiadaviek;
- **reflexívna prax** - sociálny pracovník, ktorý je schopný reflektovať prax, dokáže nielen identifikovať etické dilemy a konflikty v praxi, ale i to ako vznikajú. Je si istejší svojimi osobnými hodnotami, hodnotami profesie i tým, ako ich prejavovať v praxi. Snaží sa o integráciu znalostí, hodnôt a schopností a ich využívanie v praxi. Je schopný sa vyrovnávať s neistotou, ktorá sociálnu prácu sprevádza, a je pripravený niesť riziko. Uvedomuje si, že profesijné hodnoty, osobné hodnoty a hodnoty zamestnávateľa môžu byť v konflikte. Takýto sociálny pracovník je autonómnou osobnosťou, ktorá je schopná niesť morálnu zodpovednosť za svoje rozhodnutie.

(Banks, 2006 podľa Mališkovej 2013)

Peter Brnula

peter.brnula@fhs.cuni.cz

Prezentácia je spracovaná z uvedenej literatúry prípadne uvedenej v sylabuse kurzu, ktorý je súčasťou tejto prezentácie.

Odvolávanie sa na jednotlivých autorov/autorky je korektne uvádzané v jednotlivých častiach, nie citačne, čo by tento typ výstupu komplikovalo.

Prezentácia je určená len študentom/študentkám Katedry sociálnej práce FSE UJEP v Ústí nad Labem a slúži len ako opora pre prednášky z predmetu Profesní etika v bakalárskom stupni štúdia.

Distribúcia tohto materiálu mimo študentov/študentiek uvedeného predmetu nie je dovolená.